

**ПРИВАТНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
УНІВЕРСИТЕТ КОРОЛЯ ДАНИЛА**

СЕГЕДА ІВАН СЕРГІЙОВИЧ

УДК 341.9

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ
ТОВАРИСТВ У МАГРИБІ (АЛЖИР, МАРОККО, ТУНІС)**

12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Київському університеті права Національної академії наук України

Науковий керівник

кандидат юридичних наук, доцент

Серьогін Олександр Юрійович,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,

доцент кафедри міжнародного приватного права Інституту міжнародних відносин

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, доцент

Спектор Ольга Михайлівна,

Київський міжнародний університет,

професор кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства;

доктор юридичних наук, професор

Кармаза Олександра Олександрівна,

Центральна виборча комісія,

член Центральної виборчої комісії

Захист відбудеться «15» жовтня 2020 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 20.149.01 в Приватному вищому навчальному закладі Університеті Короля Данила за адресою: 76018, м. Івано-Франківськ, вул. Є. Коновальця, 35

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Приватного вищого навчального закладу Університету Короля Данила за адресою: 76018, м. Івано-Франківськ, вул. Є. Коновальця, 35

Автореферат розісланий «14» вересня 2020 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Д.П. Вівчарук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Галузь підприємництва у всьому світі характеризується надзвичайною динамічністю у зв'язку з глобалізацією та цифровізацією соціально-економічних відносин. Такі процеси зумовлюють необхідність реформування права підприємницьких товариств з метою покращення економічного клімату в Україні. Крім того, адаптація законодавства до сучасних умов здійснення підприємницької діяльності сприятиме посиленню конкурентоспроможності українських підприємств за кордоном, що здійснюють діяльність у правових рамках України та іноземних держав.

Протягом останнього десятиліття Україна все більше уваги звертає на ринки держав Близького Сходу та Африки. Показники економічного зростання у більшості африканських держав перевищують середньосвітове значення, а континент відкриває нові можливості для українських суб'єктів підприємницької діяльності. Ведення бізнесу в нашій державі вимагає створення новітніх підходів та стратегій в умовах жорсткої конкуренції і технологічного прогресу. Доцільно зважати на низку особливостей правового регулювання діяльності підприємницьких товариств в іноземних державах, які мають суттєві відмінності порівняно з українським законодавством.

Нині необхідно констатувати відсутність комплексного теоретичного дослідження, присвяченого аналізу правового регулювання діяльності підприємницьких товариств у державах Магрибу. Крім того, у вітчизняній доктрині існують різні підходи щодо правосуб'єктності підприємницьких товариств, регулювання правового режиму майна, порядку створення та припинення їхньої діяльності тощо, які вимагають доопрацювання. В Україні наявна велика кількість несистематизованих нормативно-правових актів, які регулюють підприємницькі товариства, що потребує подальшого впорядкування і вдосконалення з використанням передового міжнародного досвіду.

З огляду на це постала необхідність проведення порівняльно-правового дослідження законодавства держав Магрибу у сфері правового регулювання діяльності підприємницьких товариств для з'ясування способів посилення ефективності та захисту українських інвестицій, а також оптимізації вітчизняного законодавства.

У зв'язку з цим, а також враховуючи наявні в державі тенденції щодо реформування цивільного законодавства, неоднозначність вирішення вказаних проблем у судовій практиці, дослідження правового регулювання діяльності підприємницьких товариств держав Магрибу значно актуалізує тему дисертаційного дослідження.

Підприємницькі товариства як суб'єкт цивільних правовідносин були предметом досліджень таких українських та іноземних науковців, як: М. Аліа, К. Аліруш Кярбу, К. Аль-Іярі, А. Аль-Уарфалі, А. Ас-Сальмі, С. Амаму, А. Абдесалям, Р. Абдельбарі, А. Аль-Бакірат, Г. Арройо, Т. Беллюля, О. Бельмамі, А. Беншенеб, С. Бенмахаммед, М. Бербагі, В. Белов, О. Бігняк, П. Бійон, М. Богуславський, В. Борисова, В. Бородкін, М. Брун, С. Братусь, М. Бузгіба, А. Бускіа, Б. Буліфа, В. Васильєва, Я. Веберс, І. Венедиктова, А. Венгеро́в,

Ю. Вербицька, Л. Винар, О. Вінник, К. Габерлі, А. Гаджем, Г. Гараєва, М. Гахлуз, М. Галтьє, М. Гердеген, Н. Грабар, Н. Глусь, Б. Губський, І. Давидова, Л. Дердер, О. Джуринський, В. Долинська, А. Довгерт, Л. Дорошенко, Ю. Жорнокуй, А. Заїді, В. Залеський, А. Зеліско, А. Зеруаті, О. Зозуляк, С. Зугархі, С. Іванов, Є. Кібенко, І. Коваль, Н. Козлова, О. Костенко, В. Кочин, В. Кравчук, Ю. Крупка, Н. Кузнецова, С. Лозовська, Д. Лук'яненко, С. Лабді, А. Ларбі, І. Лукач, Л. Лунц, В. Луць, Г. Мабрук, Р. Майданик, В. Махінчук, Г. Мезіу, О. Мельник, О. Мозговий, Л. Нецька, Н. Погорецька, Т. Пономарьова, В. Примак, Л. Радченко, Ф. Ренуссі, Я. Романюк, Г. Салям, О. Серьогін, Д. Серов, М. Сигидин, В. Січевлюк, І. Спасибо-Фатєєва, І. Ставнича, А. Теофіль, М. Теркі, Р. Тополевський, М. Трарі Тані, В. Труба, Д. Уалі, А. Аль-Уарфалі, Г. Фединяк, Р. Халфіна, Т. Хальфун, Н. Хімчук, В. Цирюльніков, В. Чубарєв, С. Шевчук, Ю. Шемшученко, Р. Шишка, В. Щербина, А. Ярема, Б. Яськів та ін.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження затверджена вченою радою Київського університету права Національної академії наук України 28 квітня 2016 р. (протокол № 5). Дисертаційна робота виконана відповідно до пріоритетних напрямків фундаментальних досліджень та плану науково-дослідних робіт Київського університету права Національної академії наук України за комплексною темою «Державно-правове регулювання суспільних відносин в умовах нових глобалізаційних викликів: вітчизняні та міжнародні реалії» (державний реєстраційний номер U11U004745).

Мета і завдання дослідження. *Мета* дослідження полягає у виявленні та вирішенні комплексу теоретичних та практичних проблем міжнародного приватного права у сфері правового регулювання підприємницьких товариств, інвестиційної діяльності, правового режиму майна, довершення розуміння правосуб'єктності підприємницьких товариств. Актуальним завданням є також розробка положень правового регулювання підприємницьких товариств в рамках адаптації українського законодавства до права Європейського Союзу (ЄС) на прикладі застосування французького права державами Магрибу. Крім того, на основі комплексного, порівняльно-правового аналізу регулювання підприємницьких товариств у державах Магрибу доцільно з'ясувати оптимальні організаційно-правові форми підприємницьких товариств, які можуть бути застосовані суб'єктами підприємницької діяльності для посилення присутності українського капіталу у досліджуваних державах.

Виходячи з мети роботи, автор зосередився на вирішенні таких *завдань*:

- висвітлити тенденції розвитку правового регулювання юридичних осіб у державах Магрибу;
- охарактеризувати особливості системи джерел правового регулювання діяльності юридичних осіб у державах Магрибу;
- визначити доктринальні аспекти правосуб'єктності юридичних осіб та з'ясувати їхні особливості у державах Магрибу;
- розкрити особливості правового регулювання діяльності підприємницьких товариств у державах Магрибу, зокрема, їх заснування, здійснення та припинення;

- окреслити особливості правового режиму майна різних організаційно-правових форм підприємницьких товариств у державах Магрибу;
- встановити позитивний досвід держав Магрибу у сфері правового регулювання підприємницьких товариств та сформувати правові механізми для вдосконалення українського законодавства;
- розкрити особливості правового регулювання діяльності іноземних та українських підприємницьких товариств у державах Магрибу, сформувати рекомендації для посилення присутності і захисту українських інвестицій за кордоном, а також створення сприятливих умов для закордонного капіталу в Україні.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у зв'язку з діяльністю підприємницьких товариств як самостійних суб'єктів права у державах Магрибу.

Предметом дослідження є підприємницькі товариства як суб'єкти цивільних правовідносин, система нормативно-правових актів досліджуваних держав Магрибу, які регулюють створення, здійснення і припинення підприємницьких товариств, захист інвестицій та врегулювання спорів, теоретичні праці вітчизняних і закордонних науковців.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційного дослідження становить комплексний підхід – застосування різних методів залежно від конкретних аспектів дослідження. Проблемно-тематичний метод сприяв формулюванню теми дисертаційного дослідження, побудові напряму цивільно-правового дискурсу та структури дослідження, окресленню проблемних питань (підрозділи 1.1, 2.1, 3.2). За допомогою засобів логічного методу пізнання опрацьовано правове регулювання підприємницьких товариств у державах Магрибу, їхня правосуб'єктність, створення та припинення товариств, режим майна (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3). Діалектичний метод пізнання надав можливість: а) розвинути уявлення про характеристику підприємницьких товариств у державах Магрибу (підрозділи 2.2, 2.3); б) розкрити цілісність об'єкта, виявити суть правосуб'єктності підприємницьких товариств та їхні головні характеристики (підрозділ 2.1), визначити місце підприємницьких товариств у системі міжнародних економічних відносин (підрозділ 3.1), оцінити можливість застосування щодо України міжнародного досвіду правового регулювання діяльності підприємницьких товариств (підрозділ 3.2). Метод аналізу та синтезу дозволив з'ясувати сутність та ознаки різних організаційно-правових форм підприємницьких товариств відповідно до цивільного законодавства держав Магрибу (підрозділ 2.1); виявити правове становище учасників корпоративних відносин (підрозділ 2.1). Системно-структурний метод надав можливість визначити місце й роль правового регулювання підприємницьких товариств у системі права держав Магрибу (підрозділи 3.1). Формально-догматичний метод забезпечив тлумачення окремих понять, термінів, категорій (підрозділи 1.1, 2.1); надав можливість виявити розбіжності в розумінні термінів, побудувати схему класифікації підприємницьких товариств у державах Магрибу. Порівняльно-правовий метод забезпечив порівняння правового регулювання підприємницьких товариств у державах Магрибу та України (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3). Історико-правовий метод пізнання

(підрозділ 1,1) використаний для дослідження генези правового регулювання підприємницьких товариств у державах Магрибу. Теоретико-прогностичний метод дозволив розробити пропозиції щодо вдосконалення чинного українського законодавства у сфері правового регулювання підприємницьких товариств та застосування найкращих міжнародних практик (підрозділ 3.1).

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що вперше здійснено комплексне дослідження правового регулювання підприємницьких товариств у державах Магрибу для розробки конкретних рекомендацій з посилення присутності та правового захисту українського капіталу в регіоні, запропоновано використати досвід держав Магрибу для оптимізації правового регулювання в Україні.

Проведене дослідження дозволило сформулювати й обґрунтувати такі наукові положення, що мають ознаки новизни та виносяться на захист:

вперше:

1) запропоновано на основі комплексного аналізу організаційно-правових форм підприємницьких товариств та правового режиму їхнього майна визначити, що іноземним суб'єктам підприємництва у державах Магрибу доцільно здійснювати діяльність, застосовуючи постійне представництво для надання послуг, або шляхом створення ТОВ чи АТ у разі виробничої діяльності;

2) доведено, що для покращення витрат та забезпечення правового захисту капіталу в рамках налагодження виробничої діяльності доцільно використовувати юрисдикцію Марокко чи Тунісу для подальшої реалізації продажів у державах Магрибу, Африки чи Близького Сходу із дотриманням міжнародних договорів цих держав про зони вільної торгівлі;

3) обґрунтовано необхідність використати успішний досвід Тунісу стосовно правового регулювання підприємницьких товариств у галузі інноваційної діяльності та додати визначення терміну «стартап» в українське законодавство. Встановлено, що з метою стимулювання галузі підприємництва в Україні статус стартапу може надаватися підприємницькому товариству, яке відповідає таким основним критеріям: зареєстроване відповідно до законодавства України, має менше 7 років від дати створення, більше ніж 70 відсотків обсягу його продукції (у грошовому вимірі) за звітний податковий період є інноваційні продукти і (або) інноваційна продукція відповідно до Закону України «Про інноваційну діяльність», має значний потенціал зростання;

дістало подальший розвиток:

4) розуміння про наявність складної правосуб'єктності (В. Січевлюк, О. Віхров, М. Коняєв, І. Кравець) у тимчасових груп підприємств, які не мають статусу юридичної особи, на прикладі законодавства держав Магрибу. Обґрунтовано, що такі тимчасові групи підприємств можуть ефективно використовуватися українськими суб'єктами підприємницької діяльності;

5) положення, що міжнародні договори України та держав Магрибу передбачають запровадження на взаємній основі режиму найбільшого сприяння щодо митних зборів, податків та інших стягнень, таких як митні формальності, пов'язані з імпортом або експортом товарів чи послуг з однієї держави в іншу;

б) висновок, що гармонійне поєднання ключових засад міжнародного права та норм національного законодавства України сприяє фундаментальному встановленню належного правового режиму для іноземних підприємницьких товариств та капіталу;

7) доктринально-практичні позиції, що відповідно до законодавства держав Магрибу іноземні товариства можуть мати такий самий обсяг прав, який вони мають у своїх державах, якщо це не суперечить імперативним нормам та публічному правопорядку. Водночас іноземні товариства у державах Магрибу не можуть мати більше прав, ніж у своїй державі («*locus regit actum*»). На відміну від українського законодавства, у державах Магрибу підприємницькі товариства мають спеціальну правосуб'єктність та можуть здійснювати діяльність винятково в межах кодів економічної діяльності, які вказані у Комерційному реєстрі товариства (аналог в Україні: ЄДРПОУ). Натомість, українське законодавство передбачає універсальну правосуб'єктність та не обмежує підприємницькі товариства можливістю займатися лише тими видами діяльності, які були заявлені у статуті, або які зазначені в ЄДРПОУ;

8) висновок, що у державах Магрибу правосуб'єктність іноземних підприємницьких товариств визначається на основі особистого закону товариства. Для визначення обсягу правосуб'єктності іноземних товариств у Тунісі та Марокко застосовується доктрина осілості (за місцем знаходження адміністративного центру), а в Алжирі – доктрина центру експлуатації (за місцем основної діяльності). Крім того, у державах Магрибу застосовується доктрина контролю у якості субсидіарної прив'язки. В Україні відповідно до Закону про міжнародне приватне право застосовується принципи інкорпорації та осілості, проте стосовно українських і марокканських товариств відповідно до двосторонньої угоди про заохочення та взаємний захист інвестицій, використовується доктрина центру експлуатації та контролю;

9) положення, що туніське законодавство найбільш сприятливе для експортно-орієнтованих галузей підприємницької діяльності, тоді як марокканське законодавство має більш гнучке фінансове регулювання. Проте Марокко входить до переліку низькоподаткових юрисдикцій, а фінансові розрахунки з Марокко підлягають спеціальному регулюванню в Україні як контрольовані операції;

10) позиція, що законодавство Алжиру обмежує застосування договірної свободи сторін у виборі права іншої держави для регулювання комерційних договорів. Так, сторони можуть обрати законодавство держави, яка має розумний зв'язок з договором, проте алжирські суди мають право самостійно приймати рішення щодо своєї компетенції та застосовного права з урахуванням волевиявлення сторін. У цьому контексті законодавства Марокко та Тунісу надають сторонам ширшу свободу у виборі права іноземних держав для регулювання комерційних договорів з певними винятками, наприклад, стосовно нерухомого майна;

удосконалено:

11) висновок, що правове регулювання підприємницької діяльності у державах Магрибу, яке засноване на французьких правових традиціях, зазнало змін відповідно до особливостей економічних структур та історичного розвитку цих

держав. Держави Магрибу продовжують орієнтуватися на досвід Франції у реформуванні законодавства підприємницьких товариств;

12) позицію, що недостатність інформації про особливості правового регулювання у державах Магрибу обмежує можливості застосування українських інвестицій для здійснення підприємницької діяльності у цих державах;

13) положення, що сучасна правова система держав Магрибу має змішаний характер та заснована на французькій правовій традиції, мусульманському праві, а також звичаєвому праві берберів та арабів.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їх використання:

у юридичній практиці – при здійсненні діяльності українських підприємницьких товариств у державах Магрибу, участі у тендерах, інвестиційній діяльності тощо;

у науково-дослідній сфері – при розробці доктринальної концепції регулювання статусу підприємницьких товариств, оптимізації системи відповідних організаційно-правових форм, подальших наукових досліджень у галузі міжнародного приватного права;

у нормотворчій сфері – при удосконаленні українського законодавства у галузі підприємницьких товариств та розробці правового регулювання стартапів;

в освітньому процесі – при розробці лекцій та методичних рекомендацій для студентів вищих навчальних закладів з дисциплін «Цивільне право», «Міжнародне приватне право», «Корпоративне право». Дослідження сприяє поглибленому розумінню механізму імплементації норм міжнародного приватного права та законодавств держав Магрибу в галузі регулювання діяльності підприємницьких товариств.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і висновки дисертації обговорювались на засіданні кафедри державно-правових і галузевих правових дисциплін Київського університету права Національної академії наук України, де було виконано дисертацію, а також були оприлюднені на всеукраїнських та міжнародних конференціях: VII Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми правотворення в сучасній Україні» (м. Рівне, 20 квітня 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання державотворення в Україні» (м. Київ, 20 травня 2016 р.); VII Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми кодифікації цивільного законодавства Угорщини та України» (м. Дебрецен, Угорщина, 3-5 червня 2016 р.); VI Щорічній міжнародній конференції з порівняльного права «Інтеграція суспільств, економік і культур. Чи потрібен нам спільний підхід до приватного права?» (м. Варшава, Республіка Польща, 15-16 червня 2016 р.); Міжнародній науковій конференції «Динаміка розвитку сучасної науки» (м. Чернігів, 15 листопада 2019 р.); Міжнародній науковій конференції «Технології, інструменти та стратегії реалізації наукових досліджень» (м. Херсон, 20 березня 2020 р.).

Публікації. Основні наукові результати дисертації висвітлено у 12 наукових публікаціях, які розкривають основний зміст дисертації, зокрема у 6 статтях, з них 5 статей у наукових фахових виданнях України, 1 стаття у науковому періодичному

виданні іншої держави, а також у тезах 6 наукових доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації зумовлена метою і завданнями дисертаційного дослідження. Дисертація складається з переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що включають 7 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації 233 сторінки, список використаних джерел (301 найменування) – 32 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано вибір теми дослідження, визначено її зв'язок із науковими програмами, темами, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, охарактеризовано методи наукового пізнання, використанні в дослідженні, розкрито наукову новизну, практичне значення одержаних результатів, наведено відомості про апробацію матеріалів дисертації, анонсовано публікації та структуру дисертації.

Розділ 1 «Гене́за правового регулювання діяльності юридичних осіб у державах Магрибу» складається з двох підрозділів. У підрозділі 1.1 *«Аналіз історичних особливостей правового регулювання діяльності юридичних осіб у державах Магрибу»* здійснено аналіз формування законодавств держав Магрибу, що дозволило виявити такі історичні особливості правового регулювання діяльності юридичних осіб: розвиток юридичної науки в Алжирі, який перебував під керівництвом Франції, у першій половині ХХ століття мав вплив на правову доктрину Марокко та Тунісу завдяки публікації Факультетом права міста Алжир авторитетного періодичного видання *«Алжирський, туніський і марокканський огляд законодавства та судової практики»*; після здобуття незалежності від Франції держави Магрибу обрали шлях посилення державного регулювання підприємницьких відносин, а курс на лібералізацію відповідного законодавства з урахуванням умов соціально-економічної ситуації було взято у 80-х роках ХХ століття. У другій половині ХХ століття Алжир зазнав впливу соціалістичних ідей та у зв'язку з суттєвим переважанням державного сектору економіки над приватним досі займає більш консервативну позицію стосовно реформування підприємницького права, порівняно з Марокко та Тунісом. Водночас правова система Тунісу більш відкрита до інновацій, досвід якої зараз використовується в рамках правового реформування Марокко та Алжиру.

У підрозділі 1.2 *«Класифікація джерел правового регулювання діяльності юридичних осіб у державах Магрибу»* встановлено, що у державах Магрибу, як і в Україні, динамічність створення нових нормативно-правових актів призвела до так званої полісистемності права юридичних осіб. В українських та магрибських цивілістів існують спільні підходи щодо класифікації джерел права юридичних осіб, зокрема, їхнього поділу на основні (первинні) та субсидіарні (вторинні). У правовій доктрині держав Магрибу локальні нормативно-правові акти та цивільно-правові договори прямо не відносять до джерел права юридичних осіб. Через те, що у державах Магрибу рішення судів вищих інстанцій не мають зобов'язального характеру для інших судів щодо аналогічних справ, у державах регіону вони не

вважаються нормотворчими. У той же час, у цих державах зростає вплив прецедентного права та звичаїв міжнародної підприємницької діяльності, що відносять до субсидіарних джерел права юридичних осіб. З'ясовано, що Конституція АНДР встановлює ключову роль держави у регулюванні ринку, тоді як конституції Марокко та Тунісу не містять такої норми, що відображається на успішнішій лібералізації підприємницького права. Законодавчі реформи держав Магрибу не можуть суперечити ісламу, тому що конституції цих держав встановлюють іслам державною релігією.

Розділ 2 «Сучасне правове регулювання діяльності підприємницьких товариств у державах Магрибу» складається з трьох підрозділів. *Підрозділ 2.1 «Особливості правосуб'єктності підприємницьких товариств у державах Магрибу»* присвячений визначенню сутності та характерних ознак правоздатності і дієздатності підприємницьких товариств. Так, згідно з законодавством держав Магрибу, як і в Україні, підприємницькі товариства набувають правосуб'єктність з моменту їхньої реєстрації. Охарактеризовано особливості правосуб'єктності таких організаційно-правових форм підприємницьких товариств: приватне підприємство з обмеженою відповідальністю (ППОВ), товариство з обмеженою відповідальністю (ТОВ), акціонерне товариство (АТ), повне товариство (ПТ), просте командитне товариство (ПКТ), командитне акціонерне товариство (КАТ). Обґрунтовано, що у разі співпраці підприємницьких товариств в рамках тимчасових груп, договорів про спільну діяльність та інших способів співробітництва без створення юридичної особи, такі організаційні утворення мають ознаки правосуб'єктності, що доцільно називати складною правосуб'єктністю.

У *підрозділі 2.2 «Аналіз правового регулювання заснування, здійснення та припинення підприємницьких товариств у державах Магрибу»* досліджуються основні законодавчі вимоги щодо кількості засновників, процедури створення, керівництва, припинення, а також способів діяльності та співпраці підприємницьких товариств без створення нової юридичної особи. Констатується, що законодавство держав Магрибу при створенні нового підприємницького товариства регулює вимогу призначення на загальних зборах товариств одного чи кількох акредитованих аудиторів. З'ясовано, що у державах Магрибу допускається можливість укладення корпоративного договору в рамках договірної свободи та чинного законодавства для забезпечення правового захисту капіталу учасників товариства, який в Алжирі має певні обмеження в застосуванні. Законодавство держав Магрибу та України має тенденцію до спрощення процедури створення підприємницьких товариств, проте порядок їх припинення залишається тривалим і складним. Відповідно до законодавства, учасникам чи акціонерам надається можливість врегулювати у статуті окремі питання стосовно умов припинення підприємницьких товариств.

Підрозділ 2.3 «Правовий режим майна підприємницьких товариств у державах Магрибу» присвячений дослідженню майна товариства, що є відокремленим від майна його засновників. У державах Магрибу та Україні, наявність відокремленого майна належить до ключових ознак юридичної особи. Зміст правового режиму майна підприємницьких товариств визначається залежно від їхньої організаційно-правової форми. У законодавстві існують певні

особливості щодо відокремлення майна юридичної від фізичної особи, наприклад, для повного товариства, так як його учасники несуть відповідальність за збитки товариства усім своїм майном. Законодавство Марокко та Тунісу, на відміну від Алжиру, дозволяє наявність спільного майна у таких об'єднань, як тимчасова група підприємств та просте товариство.

Основу правового режиму майна підприємницьких товариств становить право власності, господарського відання, оперативного управління та інші речові права (оренди, концесії тощо). Законодавство Алжиру містить норму стосовно переважного права придбання державою часток (акцій) у капіталі товариств алжирського права, які продаються або купуються іноземними особами. Натомість, у Марокко та Тунісі право переважного придбання частки (акцій) мають лише учасники цього товариства. В Алжирі це право також поширюється на учасників товариства відповідно до статуту.

З'ясовано, що майно товариств включає активи та пасиви. Проаналізовано правове регулювання внесення статутного капіталу, здійснення індустріальних внесків та внесків в натурі, особливості відчуження часток та спадкування майна підприємницьких товариств. Так, статутний капітал може зменшуватися або збільшуватися лише у встановленому законом порядку. У державах Магрибу, як і в Україні, майно товариства та статутний капітал не є тотожними поняттями, але статутний капітал включається до майна товариства.

Розділ 3 «Основні тенденції розвитку правового регулювання підприємницьких товариств у державах Магрибу» складається з двох підрозділів. У підрозділі 3.1 *«Аналіз досвіду держав Магрибу у сфері правового регулювання діяльності підприємницьких товариств»* проаналізовано особливості сучасних тенденцій у застосуванні та реформуванні відповідного законодавства. З'ясовано, що у 2020 році в Алжирі була скасована вимога стосовно обов'язкової мажоритарної власності алжирських юридичних чи фізичних осіб у статутному капіталі підприємницьких товариств. Зазначене правило щодо обмеження іноземного капіталу підприємницьких товариств в Алжирі залишилося чинним лише для стратегічних галузей економіки, зокрема, енергетики та фінансів. Так, Алжир та інші держави Магрибу намагаються реформувати законодавство для залучення іноземного капіталу у свої економіки. Обґрунтовано, що українські суб'єкти підприємницької діяльності можуть успішно застосовувати укладення договорів про спільну діяльність та створення тимчасових груп підприємств без статусу юридичної особи, особливо на початкових етапах виходу на ринок держав Магрибу. Проаналізовано досвід Тунісу та інших держав щодо правового регулювання стартапів, обґрунтовано можливість його застосування в Україні для заохочення розвитку інноваційної підприємницької діяльності. У нашій державі на початковому етапі найважливішим є надання інноваційним підприємницьким товариствам (стартапам) податкових і кредитних пільг, спрощення бар'єрів стосовно здійснення міжнародних фінансових операцій.

Підрозділ 3.2 «Особливості правового регулювання комерційної присутності іноземного капіталу у підприємницьких товариствах держав Магрибу» присвячений аналізу правового регулювання іноземних інвестицій та ключових інтересів українських суб'єктів підприємницької діяльності. Констатовано, що у

держав Магрибу найбільше представлений іноземний капітал з ЄС та Китаю, тоді як інвестиційна співпраця з Україною майже відсутня. Досліджено стан розвитку договірної-правової бази України з державами Магрибу. Обґрунтовано, що у зв'язку з наявністю договорів про створення зон вільної торгівлі між державами Магрибу та низкою інших держав (в тому числі угод про асоціацію з ЄС), виробленій в Україні продукції складніше конкурувати на цьому ринку. Запропоновано застосувати досвід підприємницьких товариств держав ЄС для реалізації нових підходів до розвитку відносин українських суб'єктів підприємництва з їхніми партнерами у державах Магрибу.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено доктринальне узагальнення і вирішення наукової проблеми, що полягає в оптимізації вітчизняного законодавства, яке регулює підприємницькі товариства, а також з'ясуванні особливостей правового регулювання підприємницьких товариств у державах Магрибу для забезпечення правової безпеки капіталу українських суб'єктів підприємництва. За результатами проведеного дослідження сформульовано низку висновків, пропозицій і рекомендацій наукового та практичного характеру, спрямованих на досягнення мети дослідження.

1. З'ясовано, що сучасна тенденція поступового реформування законодавств держав Магрибу характеризується переходом від централізовано-планової економіки та дозвільної системи до ринкової з принципами свободи підприємницької діяльності. Порівняно з Марокко та Тунісом, Алжир найактивніше здійснює регулювання ринку відповідно до Конституції та національного законодавства.

2. Обґрунтовано, що українські суб'єкти підприємницької діяльності у державах Магрибу можуть здійснити укладення корпоративного договору для захисту свого капіталу. В Алжирі корпоративний договір не врегульований законодавством та має певні обмеження в застосуванні. Корпоративні договори у державах Магрибу повинні регулювати права учасників товариства та не повинні суперечити положенням статуту, можуть передбачати відшкодування збитків за невиконання або неналежне виконання цього договору. У Марокко та Тунісі корпоративний договір розглядається як договірний документ, який може бути використаний у суді. В Алжирі цей договір не буде визнаватися судами як доказ, проте існує можливість підписати корпоративний договір, який би регулювався правом іншої держави (наприклад, Франції, Швейцарії, Кіпру, Великобританії тощо). Правильне формулювання корпоративного договору у цьому випадку буде важливим фактором його чинності.

3. У контексті оптимізації правового регулювання припинення командитних товариств запропоновано викласти абзац 2 ст. 83 Закону України «Про господарські товариства» у такій редакції: «Командитне товариство ліквідується у разі вибуття усіх вкладників. Повні учасники командитного товариства у разі вибуття всіх вкладників мають право перетворити командитне товариство у повне товариство. У разі смерті одного з повних учасників, його спадкоємці стають вкладниками

командитного товариства, якщо інше не передбачено установчими документами. У разі смерті єдиного повного учасника, коли його спадкоємці не набули повної цивільної дієздатності, командитне товариство припиняється через 6 місяців у разі неможливості замінити повного учасника або перетворити командитне товариство в іншу організаційно-правову форму. Командитне товариство ліквідується також на підставах, установлених законом».

4. Запропоновано доповнити ст. 4 проекту Закону України «Про порядок здійснення іноземних інвестицій у суб'єкти господарювання, що мають стратегічне значення для національної безпеки України» такими пунктами: «5. Держава чи державне підприємство може застосувати переважне право на вчинення цих правочинів. Переважне право зберігається протягом 1 року після вчинення правочинів іноземними інвесторами у разі зниження ціни правочину. Ціна правочину визначається на основі експертизи. 6. Юридичні особи іноземного права, які володіють акціями (частками) суб'єктів господарювання, що мають стратегічне значення для національної безпеки України, зобов'язані щорічно повідомляти Міжвідомчій комісії з питань оцінки впливу іноземних інвестицій про структуру власності з переліком кінцевих бенефіціарних власників, які володіють прямою або опосередкованою істотною участю».

5. Запропоновано внести до Закону України «Про інноваційну діяльність» такі зміни: 1) Абзац другий статті 1 викласти в такій редакції: «інноваційна діяльність – діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень, розробок та інформаційних технологій і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг»; 2) Абзац третій статті 1 викласти в такій редакції: «інноваційний продукт – результат інноваційної діяльності, у тому числі науково-дослідної і (або) дослідно-конструкторської розробки, що відповідає вимогам, встановленим цим Законом»; 3) Статтю 1 доповнити дев'ятим абзацом в такій редакції: «Стартап – інноваційне підприємство, яке створене відповідно до чинного законодавства та має статус стартапу відповідно до умов цього Закону»; 4) Статтю 5 викласти в такій редакції: «Суб'єктами інноваційної діяльності можуть бути стартапи, фізичні і (або) юридичні особи України, фізичні і (або) юридичні особи іноземних держав, особи без громадянства, об'єднання цих осіб, які провадять в Україні інноваційну діяльність і (або) залучають майнові та інтелектуальні цінності, вкладають власні чи запозичені кошти в реалізацію в Україні інноваційних проектів»; 5) Статтю 16 доповнити третім пунктом в такій редакції: «Стартапом визнається інноваційне підприємство, яке відповідає таким вимогам: а) має менше 7 років від дати створення; б) загальний річний оборот і кількість працівників не перевищує рівня, встановленого Кабінетом Міністрів України у положенні про порядок державної реєстрації інноваційних проектів; в) економічна модель заснована на інноваційній діяльності відповідно до вимог, встановлених цим Законом; г) має значний потенціал зростання».

6. З'ясовано специфіку регулювання організаційно-правової форми спрощеного акціонерного товариства у Марокко, яка використовується переважно для об'єднання великого капіталу в рамках реалізації масштабних інфраструктурних проектів, тому не набула широкого застосування. Законодавство Алжиру, Тунісу та України не регулює зазначену організаційно-правову форму

підприємницьких товариств. У майбутньому вона може бути запроваджена в Тунісі в рамках реформування законодавства для заохочення стартапів та інноваційної економіки.

7. Обґрунтовано, що набуття чинності для Алжиру, Марокко та Тунісу у 2001–2005 роках угод про асоціацію з Європейським Союзом (ЄС) завдало збитків інтересам українських експортно-орієнтованих підприємницьких товариств. Відтоді, іноземним підприємницьким товариствам стало складніше конкурувати у державах Магрибу з продукцією ЄС, яка має значні пільги, пов'язані з поступовим анулюванням митних ставок. Незважаючи на низку позитивних результатів, у зовнішній торгівлі держав Магрибу проявився певний дисбаланс, пов'язаний зі зростанням високотехнологічного імпорту з ЄС та активізацією сировинного експорту до ЄС. Запропоновано скористатися досвідом держав Магрибу щодо перегляду угод про асоціацію з ЄС, зокрема у питанні тарифних квот.

8. Обґрунтовано, що наявність договірно-правової бази сприяє розвитку торговельно-економічного та інвестиційного співробітництва між підприємницькими товариствами України та держав Магрибу, надає додаткових гарантій на взаємній основі. Між Україною та державами Магрибу підписано низку двосторонніх угод в галузі торговельно-економічного співробітництва, уникнення подвійного оподаткування, взаємного захисту інвестицій, налагодження співпраці між торговельно-промисловими палатами тощо.

9. Встановлено, що українські підприємницькі товариства розглядають держави Магрибу переважно як ринки збуту для своєї продукції, а український капітал у цьому регіоні практично відсутній. З метою розвитку торговельно-економічного співробітництва між Україною та державами Магрибу запропоновано забезпечити диверсифікацію номенклатури українського експорту шляхом стратегії переходу від оптової торгівлі до створення представництв та реєстрації товариств у партнерстві з місцевими суб'єктами підприємницької діяльності, брати участь у міжнародних виставкових заходах.

10. Обґрунтовано, що для уникнення проблемних питань стосовно спадкування часток (акцій) українського інвестора у статутному капіталі підприємницького товариства у державах Магрибу доцільно скласти заповіт посвідчений нотаріально.

11. З'ясовано особливості регулювання тимчасових груп підприємств (ТГП) в Алжирі, які застосовуються переважно для участі у державних тендерах і поділяються на спільні та солідарні. Так, у солідарній ТГП уповноважений підрядник надає банківську гарантію на виконання всього контракту, а фінансові розрахунки з замовником здійснюються на спільний (транзитний) рахунок, який відкривається на ім'я ТГП. У спільній ТГП банківські гарантії надаються кожним учасником окремо, якщо договір не встановлює інакше, а розрахунки з замовником здійснюються напряму з кожним учасником ТГП. Участь України та держав Магрибу у Багатосторонній конвенції про виконання заходів, які стосуються угод про оподаткування, з метою протидії розмиванню бази оподаткування та виведенню прибутку з-під оподаткування сприяють діяльності українських підприємств у державах Магрибу в рамках ТГП та договорів про спільну діяльність. Встановлено, що законодавство Марокко та Тунісу, на відміну від алжирського, передбачає наявність спільного майна ТГП.

12. Обґрунтовано, що в інвестиційному законодавстві держав Магрибу доцільно перерахувати пільги для інвесторів, ключові галузі підприємницької діяльності та пріоритетні регіони, а усі можливі винятки з відповідної норми необхідно передбачити в тому нормативному акті, у якому міститься саме правило. Так, доцільно відмовитися від численних випадків, коли норми законів, які встановлюють в інтересах інвесторів певне правило, супроводжуються застереженням: «якщо інше не передбачене законодавством».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Сегеда І.С. Особливості договорів про спільну діяльність в Алжирі. *Науковий часопис Національної академії прокуратори України*. 2016. № 1. С. 94–101.
2. Сегеда І.С. Аналіз досвіду Тунісу у сфері правового регулювання стартапів. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 3. С. 270–275.
3. Сегеда І.С. Джерела правового регулювання діяльності підприємницьких товариств у державах Магрибу (Алжир, Марокко, Туніс). *Юридична Україна*. 2019. № 10. С. 60–68.
4. Сегеда І.С. Організаційно-правові форми підприємництва в Алжирі. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 2. С. 238–245.
5. Сегеда І.С. Особливості правового регулювання корпоративного договору у державах Магрибу (Алжир, Марокко, Туніс). *Європейські перспективи*. 2019. № 4. С. 185–189.
6. Сегеда І.С. Організаційно-правові форми підприємницьких товариств у країнах Магрибу (Алжир, Марокко, Туніс). *Міжнародний науковий журнал «Верховенство права»*. Кишинів, 2019. № 3. С. 210–214.
7. Сегеда І.С. Застосування Україною досвіду Алжиру в адаптації національного права до європейського законодавства. *Актуальні проблеми правотворення в сучасній Україні: збірник матеріалів VII Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Рівне, 20 квітня 2016 р.). Львів: Галицька видавнича спілка, 2016. С. 62–65.
8. Сегеда І.С. Загальні особливості договорів про спільну діяльність в Марокко. *Актуальні питання державотворення в Україні: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, 20 травня 2016 р.). Київ, 2016. С. 79–81.
9. Сегеда І.С. Проблеми кодифікації договорів про спільну діяльність в Україні. *Актуальні проблеми кодифікації цивільного законодавства Угорщини та України: збірник наукових праць за матеріалами VII Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Дербрецен, 03-05 червня 2016 р.). Львів. 2016. С. 121–123.
10. Sehedha I.S. General peculiarities of joint venture agreements in the States of Maghreb (Algeria, Morocco, Tunisia). *Law and Forensic Science*. Warsaw, 2016. Vol. 11, No 1. P. 31–39.
11. Сегеда І.С. Особливості визначення особистого закону підприємницьких товариств у державах Магрибу (Алжирі, Марокко, Тунісі). *Динаміка розвитку сучасної науки: матеріали міжнародної наукової конференції* (м. Чернігів, Міжнародний центр наукових досліджень, 15 листопада 2019 р.). Чернігів, 2019. С. 21–27.

12. Сегеда І.С. Аналіз досвіду Алжиру у сфері правового регулювання діяльності підприємницьких товариств з іноземним капіталом. *Технології, інструменти та стратегії реалізації наукових досліджень*: матеріали міжнародної наукової конференції (м. Херсон, Міжнародний центр наукових досліджень, 20 березня 2020 р.). Херсон, 2020. С. 117–120.

АНОТАЦІЇ

Сегеда І.С. Правове регулювання діяльності підприємницьких товариств у Магрибі (Алжир, Марокко, Туніс). – *На правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Приватний вищий навчальний заклад Університет Короля Данила, Івано-Франківськ, 2020.

Дисертація присвячена комплексному дослідженню правового регулювання діяльності підприємницьких товариств у державах Магрибу, визначено історичні передумови та становлення відповідного законодавства досліджуваних держав, проаналізовано джерела правового регулювання діяльності юридичних осіб. Здійснено аналіз та порівняння організаційно-правових форм підприємницьких товариств, визначено їхню правосуб'єктність, особливості заснування, здійснення та припинення, правового режиму майна, а також окреслено тенденції розвитку правового регулювання підприємницьких товариств у Магрибі.

У дисертаційній роботі відображено позиції автора щодо удосконалення механізму правового регулювання підприємницьких товариств та інноваційної підприємницької діяльності (стартапів) в Україні на основі досвіду Тунісу, а також надані практичні рекомендації для правового захисту українських інвестицій у державах Магрибу.

Ключові слова: підприємницькі товариства, товариство з обмеженою відповідальністю, акціонерне товариство, повне товариство, просте командитне товариство, акціонерне командитне товариство, Алжир, Марокко, Туніс.

Сегеда И.С. Правовое регулирование деятельности предпринимательских обществ в Магрибе (Алжир, Марокко, Тунис). – *На правах рукописи.*

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право. – Частное высшее учебное заведение Университет Короля Даниила, Ивано-Франковск, 2020.

Диссертация посвящена комплексному исследованию правового регулирования деятельности предпринимательских обществ в государствах Магриба, определены исторические предпосылки и становление соответствующего законодательства исследуемых стран, проанализированы источники правового регулирования деятельности юридических лиц. Осуществлен анализ и сравнение организационно-правовых форм предпринимательских обществ, особенности их правосубъектности, создания, осуществления и прекращения, правового режима

имущества, а также обозначены тенденции развития правового регулирования предпринимательских обществ в Магрибе.

В диссертационной работе отражены позиции автора по совершенствованию механизма правового регулирования предпринимательских обществ и инновационной предпринимательской деятельности (стартапов) в Украине на основе опыта Туниса, а также даны практические рекомендации для правовой защиты украинских инвестиций в государствах Магриба.

Ключевые слова: предпринимательские общества, общество с ограниченной ответственностью, акционерное общество, полное общество, простое коммандитное товарищество, акционерное коммандитное общество, Алжир, Марокко, Тунис.

Seheda I.S. Legal regulation of commercial companies in the Maghreb (Algeria, Morocco, Tunisia). – *On the rights of manuscript.*

Thesis to obtain a scientific degree of Candidate of Judicial Sciences, specialty 12.00.03 – Civil Law and Civil Procedure; Family Law; International Private Law. – Private higher education institution King Danylo University, Ivano-Frankivsk, 2020.

A complex study of legal regulation of commercial companies in the Maghreb states (Algeria, Morocco and Tunisia) has been considered in the thesis.

According to the laws of the Maghreb states, there are following forms of business incorporation: private limited liability company, limited liability company, joint-stock company, full partnership, simple limited partnership, limited joint-stock partnership. Commercial companies can be grouped into new legal entities. Furthermore, the laws of the Maghreb States also provide the possibility of grouping into temporary groups of enterprises without the status of legal entity.

The conclusion of corporate agreements between members of a company within the framework of contractual freedom has been studied in the thesis. It has been stated that corporate agreements can be used effectively by entrepreneurs to protect their investments. Starting a business in the Maghreb States can also be implemented as a permanent establishment for the duration of a contract. Therefore, registering a new commercial company in the Maghreb States can be optimal for Ukrainian businesses in case of a long-term investment.

The legal system of the Maghreb states has a mixed nature because it is based on the French legal tradition and Islamic law. The current tendency of legislation reforms in the Maghreb is characterized by the transition from a planned economy and a permitting system to a market one with the principles of freedom of commercial activities. On the one hand, the Tunisian legislation is characterized by its openness to foreign capital that stimulates export-oriented commercial companies to invest in this country. The Moroccan legislation, on the other hand, is characterized by the most favorable financial regulation.

It has been established that the legal capacity of foreign companies in the Maghreb States is determined by their statute. Tunisia and Morocco apply the doctrine of residence to regulate the personal law of business companies whereas Algeria applies the theory of principal place of business activities.

In the Maghreb states, as in Ukraine, a company can own a property which is separate from their founders. The property of a company contains assets and liabilities. Thus, laws of the Maghreb States regulate the authorized capital of different forms of companies and the possibility of making industrial or in-kind contributions.

The author has analyzed differences in the legislation approaches of the Maghreb States to the regulation of commercial companies with foreign capital. The relative instability of national legislation influences the attractiveness of a state to the foreign capital.

It has been stated that the Tunisian legislation is the most open to legal innovations in the region which is demonstrated by the adoption of Law No. 20 of 2018 on startups. The purpose of this law is to simplify administrative procedures for startups, facilitate access to finance for new projects, and encourage entrepreneurship and free partnerships with foreign companies, to promote the internationalization of Tunisian startups. The experience of Tunisia can be used to develop the Ukrainian legislation on startups, and stimulate the development of innovative companies in Ukraine.

It has been justified that the entry into force of Association Agreements with the European Union for Algeria, Morocco and Tunisia in 2001-2005 caused certain damages to the interests of Ukrainian export-oriented companies. It has become more difficult for foreign non-European products to compete with EU products, which have significant benefits associated with the gradual cancellation of customs duties.

It has been established that Ukrainian companies consider the Maghreb States mainly as markets for their products, and the Ukrainian capital is practically absent in this region. In order to develop trade and economic cooperation between Ukraine and the Maghreb States, it has been proposed to diversify the nomenclature of Ukrainian exports through the strategy of transition from wholesale to establishing its own representative offices with relevant sales networks, which means the real presence of the Ukrainian capital in the Maghreb.

In conclusion, the existence of legal agreements between the states contributes to the development of trade, economic and investment cooperation between commercial companies of Ukraine and the Maghreb States as well as it provides additional guarantees on a reciprocal basis. A number of bilateral agreements in the field of trade and economic cooperation, on avoidance of double taxation, mutual protection of investments, etc. have been signed between Ukraine and Algeria, Morocco, Tunisia. Furthermore, Ukraine and the Maghreb States are parties to the Multilateral Convention on the Avoidance of Double Taxation, which regulates the collection of taxes on persons engaged in commercial activities on the territories of the Contracting States, and simplifies cooperation in the frame of temporary groups of companies.

Key words: limited liability company, joint-stock company, full partnership, simple limited partnership, limited joint-stock partnership, Algeria, Morocco, Tunisia.